

DARIUS DAUKŠAS

Lietuvos istorijos institutas
Lithuanian Institute of History

„SAVAS“ IR „KITAS“ NORVEGIJOS VISUOMENĖJE: NORVEGIJOS LIETUVIŲ ATVEJIS

“The Self” and “The Other” in the Norwegian Society:
The Case of Lithuanians in Norway

SUMMARY

The core of the article is based on findings from fieldwork in Oslo and Stavanger (Norway). The article deals with the difficulties of integration of Lithuanian immigrants to the dominant society (Norwegian). In order to explore these difficulties the theoretical dichotomy of “the self” and “the other” are employed as a theoretical background. Further more, also the attitudes of immigrants from Lithuania toward the dominant society and toward other immigrant groups are analysed. The analysis shows what strategies are employed by Lithuanians for inclusion to the new country and what strategies and attitudes still act as an exclusion.

SANTRAUKA

Straipsnis grindžiamas lauko tyrimais, atliktais Osle ir Stavangeryje (Norvegija). Straipsnyje kalbama apie imigrantų iš Lietuvos integravimosi į Norvegijos visuomenę problemas per „savo“ ir „kito“ perspektyvą, nagrinėjami imigrantų požiūriai ir santykiai su dominuojančia dauguma (norvegais) ir kitomis migrantų grupėmis Norvegijoje. Žiūrima, kokios imigrantų strategijos veikia kaip integruojančios į Norvegijos visuomenę, o kokios, atvirkščiai, veikia kaip atskirtis.

LIETUVIAI NORVEGIJOJE

Straipsnyje kalbama apie imigrantų iš Lietuvos Norvegijoje¹ integravimosi į Norvegijos visuomenę problemas per „savo“ ir „kito“ perspektyvą, nagrinėjami

RAKTAŽODŽIAI: lietuviai Norvegijoje, migracija, identitetas.

KEY WORDS: Lithuanians in Norway, immigration, identity.

imigrantų požiūriai ir santykiai su dominuojančia dauguma (norvegais) ir kitomis migrantų grupėmis. Žiūrима, kokios imigrantų strategijos veikia kaip integruojančios į Norvegijos visuomenę, o kokios, atvirkščiai, veikia kaip atskiriančios.

Norvegija, kaip imigrantus priimančią kontekstą, yra įdomi tuo, kad norvegiai

linę „save“ ir „kitą“ matyti taikydami etnines-prigimtinės kategorijas (kitaip, nei, pvz., prancūzai ar kt.). Iš dalies dėl šios priežasties visi imigrantai gana sunkiai integruojasi į Norvegijos visuomenę ir išlieka gana aiški atskirtis tarp dominuojančios daugumos bei etniškai ir rasiškai apibūdinamų mažumų (imigrantų).

„SAVO“ IR „KITO“ KONSTRAVIMAS

Garsus norvegų antropologas Thomasas H. Eriksenas, kalbėdamas apie imigrantų priklausymą / nepriklausymą (*inclusion / exclusion*) naujam socialiniam kontekstui, siūlo į tai pažiūrėti per du analitinius lygmenis. Pirma, reikia žiūrėti, kokie atskirties būdai ir modeliai yra praktikuojami dominuojančios visuomenės ir kokie reikalavimai keliami, kad imigrantai būtų priimti dominuojančios visuomenės². Čia turima omenyje, kad reikia analizuoti kriterijus, kuriais dominuojanti visuomenė apibrėžia, kas yra „savas“, o kas yra „kitas“. Antra, ne mažiau svarbūs yra ir kriterijai, kuriais pati imigrantų grupė apibrėžia save³. Šie du lygmenys leidžia, pasak Erikseno, pamatyti abiejų grupių brėžiamas ribas, nusakančias tiek priklausymą pačiai grupei, tiek ir santy-

kius su dominuojančia dauguma. Pastaruosius du integracinius lygmenis mokslininkas dar apibūdina vartodamas dvi klasikines sociologijos sąvokas *Gesellschaft* (visuomenė) ir *Gemeinschaft* (bendruomenė), sakydamas, kad individas gali priklausyti vienai iš jų, bet nebūti kitos dalimi. Tai reiškia, pvz., kad individas gali būti *Gemeinschaft* nariu palaikydamas bendruomeniškus santykius su bet kurioje šalyje gyvenančiais tautiečiais, praktikuodamas papročius, kalbą, religiją ir pan., tačiau net nemokėti gyvenamosios šalies kalbos. Kita vertus, įmanoma, kad asmuo–imigrantas, atvirkščiai, visiškai priklauso *Gesellschaft* būdamas lojalus pilietis, mokėdamas mokesčius, kalbėdamas tos šalies kalba, tačiau visiškai neturi ryšių su bendruomene (*Gemeinschaft*)⁴.

NORVEGŲ „ĮSIVAIZDUOJAMAS SAVUMAS“

Norvegų antropologai, nagrinėjantys etniškumo / nacionalumo problematiką migracijos kontekste Norvegijoje, prieina prie išvados, kad Norvegijos pilietybės turėjimas nėra pakankamas veiksnys, leidžiantis traktuoti imigrantą kaip priklausantį norvegų nacijai^{5, 6}. Klausimas, kas yra norvegas, yra gerokai platesnis, nei

formalus norvegiškos pilietybės turėjimas, apimantis „įsivaizduojamą panašumą“⁷, kuris reiškia „sąveikas, per kurias bendrumai pabrėžiami, o skirtumai nėra akcentuojami“⁸. Ši „įsivaizduojamo panašumo“ idėja remiasi idėjomis apie vietą, kilmę, priklausymą, kalbą ir identitetą, ir jomis remiantis konstruojama „įsivaiz-

duojama moralinė bendruomenė⁹. Sunku kalbėti apie pasirenkamą priklausymą „įsivaizduojamai moralinei bendruomenei“, veikiau priklausymą jai reikėtų suprasti kaip duotybę, kurios negali pakeisti ir tai, kad imigrantai Norvegijoje per ilgus buvimo šalyje metus prisitaikė prie egzistuojančių socialinių ir kultūrinių modelių ir jaučiasi priklausantys šiai visuomenei. Požiūris, kurį jie jaučia iš aplinkinių, neleidžia imigrantams jaustis dalimi „įsivaizduojamos moralinės bendruomenės“. Garsi Norvegijos antropologė Marianne Gullestad gana vaizdžiai iliustravo šį požiūrį į „kitą“. Savo straipsnyje¹⁰ ji aprašo situaciją, kada universiteto profesoriui paskambino nepažįstama moteris norėdama pasiaiškinti, ką reiškia sąvoka *innvandrer* (liet. imigrantas):

...Ji papasakojo, kad gimė Indijoje ir užaugo ten, tačiau Norvegijoje pragyveno daug laiko. Pasak profesoriaus, „norvegiškai ji kalbėjo gerai, bet netobulai“. „Aš gyvenu Norvegijoje daug laiko“, – pasakė ji profesoriui. „Aš pažįstu Norvegiją, tapau Norvegijos piliete ir noriu sužinoti, ar aš vis dar imigrantė?“ „Taip“, – pasakė profesorius aiškindamas problemą leksiškai. „Jūs gimėte ir užaugote Indijoje, ir tai padaro jus imigrante Norvegijoje“. Moteris, kuri tikėjosi atsikratyti imigrantės etiketės, išsakė savo nusivylimą ir paklausė dar vieno klausimo. „Bet kiek laiko aš dar būsiu imigrantė?“ „Visą savo gyvenimą“, – atsakė profesorius. Pokalbis tuo metu pasiekė kulminaciją, kai jis moteriai tai paaiškino, ji supyko. Profesorius, kuris yra malonus asmuo, buvo gaila nuliūdinti moterį, bet suprato, kad šio norvegiško žodžio reikšmė neleidžia jam pasakyti kitaip. Tam, kad paaiškintų savo požiūrį ir nuramintų moterį, jis pridėjo: „Taip pat buvo ir norvegams, kurie emigravo į Ameriką. Jūs turite susitaikyti su tuo.“¹¹

Iš šio pateikto pavyzdžio matyti, kad „įsivaizduojamas panašumas“ yra paremtas kilme, o ne tapimu. Tai reiškia, kad norvegų ne tampama, o gimstama.

Panašiai kalba ir kita Norvegijos antropologė Signe Howell, kuri nagrinėja įvaikinimo klausimus. Ši antropologė parodo, jog įvaikindamos vaikus iš Korėjos ir Kolumbijos, norvegų šeimos siekia sukurti strategijas, kad šie vaikai būtų visiškai pripažįstami kaip norvegai. Tai apima visišką šių vaikų inkorporavimą į šeimą, rengimąsi tautiniais drabužiais ir pan., ir aktyvų pasisakymą prieš manančius, kad šie vaikai yra imigrantai. Autorė teigia, jog norvegai priima tokius vaikus kaip etniškai „savus“, tačiau vis dėlto tokie tėvai yra susirūpinę, kad jų vaikai nebūtų laikomi imigrantais, kai jie palieka jų namus. Autorė teigia, kad kai šie vaikai palieka juos įvaikinusių tėvų namus, jie patiria visuomenės klasifikacinę mąstymą – jie priskiriami imigrantų kategorijai, nors jie ir bando neigti, kad jai priklauso¹².

Užsieniečio arba imigranto kategorija Norvegijoje turi ir rasinę išraišką. Kadangi Norvegija iki XX a. vidurio palyginti buvo homogeniška, o intensyvi migracija iš ne Europietišių šalių yra sąlygiškai naujas reiškinys, tai kitokios išvaizdos žmonių atsiradimas Norvegijoje buvo sutiktas su nepasitikėjimu¹³. Kita vertus, „užsieniečio“ kategorija Norvegijoje suvokiama ne tik per rasę. Žmonės iš kaimyninių Skandinavijos šalių suvokiami kaip „savesni“, lygiai taip pat kaip ir žmonės iš Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos, o bendrumas su užsieniečiais iš Rytų Europos šalių, nors pastarieji savo išvaizda yra panašesni į norvegus, nei, pvz., imigrantai iš Afrikos šalių, kelia klausimus apie panašumą ir skirtingumą

taikant rasinio ir sociokultūrinio skirtingumo kategorijas¹⁴. Tiksliau, naujieji imigrantai patiria diskriminaciją ir nėra suvokiami kaip lygūs priimančiose visuomenėse – veikia tas pats atskirties modelis, taikomas kitos odos spalvos imigrantams. „Baltumas“ teorinėje literatūroje apibrėžiamas kaip kultūriškai sukonstruota privilegijuota socialinė pozicija ir

galios mechanizmas, kuris reprezentuojamas kaip „natūralus“, telkiantis visus „baltuosius“, bet yra procesualus ir socialiai konstruojamas. Tai reiškia, kad nors „baltumas“ ir suvokiamas kaip hegemoninė charakteristika Europoje, tačiau kai kurie „baltieji“, ypač imigrantai, gali būti nevienodai vertinami ir priskiriami / atskiriami „baltumo“ kategorijai¹⁵.

EMIGRANTAI TARP „KITŲ“ EMIGRANTŲ

Lietuviai, patys būdami imigrantais, skirtingai mato save kitų imigrantų kontekste. Neabejotina, kad jie suvokia save kaip imigrantus, bet vis dėlto save mato kaip „teigiamesnius“ ir labiau priklausančius „norvegiškai visuomenės daliai“, o „kiti“ imigrantai suvokiami kaip atskira Norvegijos visuomenės dalis:

Tai kaip jūs tada suprantate tą visuomenę, kurioje gyvenat?

Norvegijoje daugumoj gyvena norvegai, kitataučių čia yra nelabai daug, Oslo daugiau, bet čia yra norvegai daugumoj gyvena. <...> Mano privačiam gyvenime yra norvegai, lietuviai daugumoj, taip, kad kinai arba arabai – aš jų praktiškai nepažįstu.

Tai jums atrodo kaip atskiros dalys visuomenės?

Taip. Jie yra visuomenės dalys ir jos daro didžiulę įtaką Norvegijoje – neigiamą, mano galva.

Kaip suprasti neigiamą, bet ir lietuvių yra ta pati dalis?

Ne, ne, lietuviai nėra. Lietuviai vis tiek, jie kažkokią turi, jie dirba bent jau, jie yra darbo jėga, o čia yra pabėgėliai, tarkim, aš matau pakistaniečių tą visą grupę – pakistaniečiai į Norvegiją išleisti buvo kažkur septyniasdešimtais metais, kada Norvegijai labai reikalinga buvo darbo jėga ir jie leido jiems įvažiuo-

ti. Jų yra labai daug, ir kada tu skaitai apie jų gyvenimo būdą, kad jie sukūrė čia getus praktiškai, kad jie nesiintegruoja, kad jie vis dar turi tas priverstines vedybas, kad jie įveža šeimos susijungimo pagrindu labai daug pakistaniečių – yra net apskaičiuota, kad vienas pakistaniecis per savo gyvenimą produkuoja naujų pakistaniečių koki šimtą. Jis jų įsiveža visokiais giminytės kanalais ir taip toliau, kad jie apgaudinėja valstybę, nemoka mokesčių, kad jie nepripažįsta moterų lygių teisių, jie žmonas laiko pakišę po burkom, ar kaip ten vadinasi (moteris, gyvena Oslo).

Įsivaizduojamas „europietiškas“ ar įsivaizduojamas lietuvių darbštumas ir noras būti daugiau ar mažiau integruotiems į Norvegijos visuomenę yra priešinamas „kitų“ imigrantų nenorui visavertiškai įsilieti į naują visuomenę. Iš dalies toks galvojimas atitinka vyraujančią nuomonę apie imigrantus kaip gerovės valstybės vartotojus Norvegijoje apskritai. Ypač tai pasakytina apie tuos imigrantus, kurie į Norvegiją atvyko kaip prieglobsčio ieškotojai aštuntojo dešimtmečio viduryje ir kurie nebuvo įtraukti į darbo rinką bei kurių integracija vyko lėtai¹⁶. Kita vertus, priešingai pateiktam apibūdinimui, ne tik prie-

globsčio prašytojai Norvegijos medijos yra vaizduojami kaip gerovės valstybės vartotojai. Štai 2009 m. kovo 30 d. „Aftenposten“ pranešė, kad 1300 imigrantams iš Rytų Europos yra mokamos bedarbių pašalpos¹⁷.

Nors imigrantai iš Lietuvos ir suvokia save kaip europiečius, pati Europos idėja irgi yra nevienalytė. Kaip viena respondentė pažymėjo, įtakos turi ir tai, iš kurios Europos pusės atvykstama:

...čia labai sunkiai sekėsi, čia, kaip praktiškai dabar pasišneku su kitais lietuviais, tai yra labai sunku, daleiskim – visų pirma atvykus, aš buvau, kaip man norvegai pasakė tiesiai šviesiai, ne iš tos Europos pusės, iš klaidingos Europos pusės.

Ką jie turėjo omeny?

Rytų Europa. Jeigu būčiau iš Vakarų Europos, tada būtų viskas kitaip.

...jeigu aš būčiau iš Vakarų Europos, mano visi egzaminai užskaityti, viskas visai kitaip. Kai aš atvykau iš Rytų Euro-

pos, praktiškai jokių teisių neturiu (moteris, gyvena Haldene).

Dar didesnė kliūtis, neleidžianti imigrantams iš Lietuvos save matyti tokius pat kaip norvegai, yra ta, kad norvegai suvokiami kaip etninė kategorija, tai yra imigrantai linkę skirstyti norvegus ir „kitus“ remdamiesi ne pilietybe, bet etniniu principu.

O ką jūs vadinate norvegais?

Norvegas yra norvegas – tikras, norvegiškos kilmės. Kada aš kalbu apie norvegus vyrus, tai aš kalbu apie tikrus norvegus, ne arabus kokius nors.

Bet jie turi pilietybę.

Nu tai kas, nes man pilietybė ne tautybė yra.

O kame tą skirtumą matot?

Ne, arabai – jau iš karto kitokie, ten kokia pilietybė jų aš jų neklausiu, bet aš jau matau, kad jie yra ne norvegai. O norvegai yra dažniausiai tikri, grynai norvegai, apie kuriuos aš kalbu, kad jie norvegai (moteris, gyvena Osle).

„SAVI“ KAIP PRIGIMTINĖ SAMPRATA

Grįžtant prie straipsnio pradžioje minimos Erikseno minties apie tai, kad norint suprasti imigrantų inkorporavimo strategijas naujoje visuomenėje, būtina pažiūrėti ne tik kaip dominuojanti visuomenė apibrėžia savo ribas, bet ir svarbios imigrantų konstruojamų ribų sampratos – kokiais kriterijais vadovaujasi imigrantai nusakydami savo priklausymą grupei¹⁸.

Kaip jau buvo rašyta aukščiau, Norvegijoje egzistuoja aiškiai matoma riba, skirianči „savus“ ir „kitus“ remiantis etniniu principu. Turbūt nieko naujo nepasakysime, kad ir imigrantų iš Lietuvos etninio / nacionalinio identiteto konstravime dominuoja prigimtinio etniškumo sampratos. Dėl šios priežasties imigran-

tai iš Lietuvos Norvegijoje į tautybę žiūri kaip nepakeičiamą:

...išvažiavau iš čia [iš Lietuvos] pirmą kartą dvidešimt penkių metų, čia atvažiavau [į Norvegiją], tai jau per dvidešimt penkis metus jau buvau patapęs, sakau, nieks neatsižegnojo ir neatsiriboja, čia ne tame esmė. Esmė tame, kad čia yra geras, stabilus, ramus gyvenimas – dėl to aš čia ir gyvenu, bet tai nereiškia, kad tu ten ruošiesi tapti norvegu <...> (vyras, gyvena Osle).

Šia prasme kilmė, arba *prigimtis*, aiškiai brėžia ribą tarp *buvimo* ir *tapimo* norvegu. Pilietybės įgijimas dažnu atveju nelaikomas galimybe *tapti* norvegu, nes *negimta* norvegu:

Negimiau čia [Norvegijoje]. Aš neturiu galimybės vertinti situacijos, aš galiu tik kalbėti, kas vyko nuo devynių metų, kiek aš čia buvau iki dabar. Aš neturiu patirties iš anksčiau, aš nesu su mamos pienu siurbus tos norvegiškos tradicijos, tų norvegiškų dainelių. Suprantat, vis tiek, draugai, vaikystės draugai – tie niuansai, kurie yra buvę pas norvegus – iškart du žodžiai ir jie pagauna esmę – aš to neturiu su jais, kadangi nebuvau čia su jais maža, tai to nėra (moteris, gyvena Osle).

Ta pati moteris vėliau dar prasitarė, kad jos nuomone, pilietybė nepriklauso nuo to, kur tu gyveni:

...man atrodo, čia yra du skirtingi dalykai. Man atrodo, nekeičia žmogaus esmės, kur tu gyveni. Jeigu tu esi, koks tu esi – tu gali gyvent ten, tu gali gyvent ten. Aš nežinau, aš turiu planų ten, kur – man šalta – į šiltus kraštus – tai nereiškia, kad aš tapsiu ispane, pavyzdžiui“ (moteris, gyvena Osle).

Lietuviška kilmė neretai siejama su Lietuvos pilietybe, tad norvegiškos pilietybės priėmimas būtų įsivaizduoja-

mas kaip savo kilmės paneigimas. Kita vertus, išreiškiamą pagarbą tai šaliai, kurioje gyvena, ir aiškiai pasako, kad nesiruošia tapti norvegais, o tik tos šalies gyventojais:

...mes esam gimę lietuviai, mūsų gyslo mis teka lietuviškas kraujas. Mano giminėj buvo bajorai – ir koks čia dar gali būti vaidinimas ar prisiderinimas, ar bandymas kažkuo tapti. Mes gyvenam šitoj šaly, mes labai gerbiame šitos šalies įstatymus, aš myliu šitą šalį, kurioj aš gyvenu, bet aš niekada nebūsiu norvege. Aš negaliu net pretenduoti į tai, tai būtų juokinga. Aš būsiu šitos šalies pilietė – net ne pilietė, aš pilietybės net neimsiu, aš jau turėjau ją pasiimti, jeigu aš norėjau ją imti, aš jos neimsiu, aš esu lietuvė. Aš būsiu gyventoja“ (moteris, gyvena Haldene).

Iš visų mūsų tyrime dalyvavusių migrantų iš Lietuvos tik labai maža dalis buvo pasikeitę (arba planuoja pasikeisti) pilietybę iš lietuviškos į norvegišką, nors dauguma tai galėtų padaryti, nes atitinka formalius reikalavimus.

STEREOTIPAI IR TAUTYBĖ

Kaip rodo norvegų atlikti tyrimai¹⁹, migrantai iš Lietuvos jaučiasi diskriminuojami dėl tautybės. Mokslininkų teigimu, Norvegijoje prie neigiamo imigrantų įvaizdžio konstravimo labai prisideda žiniasklaida²⁰. Užsieniečių vaizdavimas žiniasklaidoje dažnai siejamas su problemomis²¹.

Žiniasklaidos įtaka konstruojant neigiamą įvaizdį girdima ir iš mūsų informantų, kurie neretai paminėdavo, kad lietuviai turi neigiamą įvaizdį Norvegijoje. Iš dalies šis požiūris yra nulemtas

praktikos Norvegijoje įvardinti nusikaltimą padariusių asmenų pilietybes.

Aktyviai imigrantų iš Lietuvos visuomeniniame gyvenime dalyvaujanti moteris taip įvardijo susiklosčiusią situaciją:

...po Europos Sąjungos atidarymo sienų, labai daug atvažiavo tų nerimtų lietuvių, kaip mes vadinam. Ir kas iki šio laiko, lietuviai buvo žinomi tik per mus, kurie dirbam ir kurie, kurie vaikus turi mokyklose, kurie normaliai algas, mokesčius mokam ir taip toliau. Kaip ne keista, daug

apie mus nežino gi, visuomenė vat nepasakoja ir laikraščiai, žurnalistai tuo nesidomi. Bet kai pradėjo pagaudinėti valčių vagis, rūbų vagis, išprievartautojus, mušeikas, pradėjo žiniasklaida skambėti. „Lietuviai, lietuviai, lietuviai.“ Aplink kaimeliuose vietiniai laikraščiai rašydavo „Ateina vasaros sezonas, pradėkit uždarinėti sandėliukus, susirinkit laistymo šlangeles, nes ateis lietuviai ir viską pavogs“ (Kristina, gyvena Osle).

2007 m. viename didžiausių Norvegijos dienraščių „Aftenposten“²² buvo publikuotas straipsnis, kurį inicijavo Norvegijos lietuvių bendruomenės valdybos narė, jame buvo kalbama apie tai, kad Norvegijoje gyvena ne tik nusikaltėliai lietuviai, bet ir tie, kurie dirba rimtus darbus ir yra savo srities specialistai. O

tai, kad Norvegijos žiniasklaida kalba vien apie nusikaltėlius lietuvius – stigmatizuoja visą migrantų iš Lietuvos bendruomenę. Straipsnis buvo išspausdintas dienraščio pirmame puslapyje, o straipsnio viršuje įdėta nuotrauka su būreliu lietuvių, kurie specialiai susirinko nufotografuoti straipsnio iliustracijai.

Pasak moters, šis straipsnis Norvegijoje sukėlė nemažą rezonansą, ypač akademiniame pasaulyje, ir ji teigė, kad pajutusi, jog žurnalistai ėmė atsakingiau kalbėti apie nusikaltimus padariusių asmenų tautybes²³. Tačiau ir vėliau, 2012 ir 2016 m., atliekant lauko tyrimus, neretai pasigirdavo „kriminalizuoto“ lietuvių tema, kuri informantų būdavo pateikiama kaip žiniasklaidos „nuopelnas“.

TAPIMAS „SAVESNIU“: DARBAS, LAISVALAIKIS IR ŠEIMA

Tarp integracijos ir uždarmo

Kaip pažymi garsus Norvegijos antropologas T. H. Eriksenas, šiuolaikiniai migrantai turi keturis pasirinkimų variantus, kaip įsiliesti / neįsiliesti į vyraujančią visuomenę: 1) gali pasirinkti diasporinę identifikaciją, kai save laiko gyvenančiu svetimoje žemėje ir aiškiai žinančiu, kas ir kur yra jų šalis; 2) gali asimiliuotis; 3) gali pasirinkti transnacionalizmą, kai valstybė nėra tokia svarbi ir lojalumas bet kuriai valstybei yra neaiškus ir situaciškas; 4) dar viena galimybė – kreolinė arba individualistinė identifikacija, kai migrantai kuria savo identitetus pasitelkdami tik tam tikrus atsineštinius aspektus, suliedami juos su naujos aplinkos siūlomais elementais²⁴.

Iš tikrųjų kalbant apie lietuvius Norvegijoje, būtų sunku išskirti kurią nors

vieną strategiją, kuria jie siekia įsiliesti į dominuojančią visuomenę. Greičiau reikėtų kalbėti apie tokių strategijų „rinkinius“ arba mažus žingsnelius judant priėmimo link ar tapimo „savesniu“. Vis dėlto atsineštinių elementų ir naujos aplinkos siūlomų elementų derinimas yra akivaizdžiausia strategija, kuria siekiama įsiliesti į naują visuomenę kartu ir išlaikant savo tapatumo elementus.

Panagrinėsime imigrantų iš Lietuvos, gyvenančių Norvegijoje, kasdienybėje daromus veiksmus, leidžiančius priartėti prie naujosios visuomenės, arba dar kitaip – tapimo „savesniais“.

Kalbant apie lauko tyrimų duomenis, pastebime, kad vyrauja dvi lietuvių Norvegijoje įsiliejiimo / neįsiliejiimo į Norvegijos visuomenę strategijos. Pirmoji galėtų būti apibūdinta kaip integracinė strategija – kai nuo pirminio uždarmo,

vos tik atvykus į naują šalį, nuosekliai judama integracijos link. Ši strategija gerai apibūdinta vieno iš informantų, dabar gyvenančio Stavangeryje:

Iš pradžių buvo tik užsidirbti – integracijos nulis. O po to pradėjome mokintis kalbą, lankyti kursus. Paskui diplomus pripažino ir pradėjom ieškot darbus pagal savo specializacijas. Dabar aš dirbu vaikų darželyje.

Labai gerai gyvenu šiuo metu. Esu net sapnavęs, kad mane išsiunčia į Lietuvą.

Vaikai kai gimė – vaikai labai integruoja; kai esi vienas tai gal mažiau bendrauji. Kai gimsta vaikai tu pradedi ir su tais tėvais, darželio tėvais, paskui mokykla, paskui tie vaikai turi turėti draugų grupes – tu eini kiekvieną mėnesį pas visus vaikus – mano vaiko klasėje 18 vaikų, kiekvieną mėnesį pas juos nuvežu – tu sužinai kur jie gyvena ir tuos tėvus pradedi labiau pažinti. Ir kai toks mažas miestelis tu eini – visi labas labas ir tu jautiesi, kad savas (vyras, gyvena Stavangeryje).

Kalbos mokymasis, ko gero, yra reikšmingiausias veiksmas, nulemiantis tolesnę imigrantų integraciją. Ir kiti informantai dažniausiai pažymi, kad savo buvimą Norvegijoje galima skirstyti į du etapus: iki kalbos išmokimo ir sunkumus integruojantis Norvegijos visuomenėje ir po kalbos išmokimo būdingą lengvesnę įsitraukimą į šią visuomenę. Aišku, kalbos išmokimas negarantuoja lygiavertiško tapimo „savu(-a)“ – ir toliau veikia etnis visuomenės vaizdas, tačiau bent jau darbinėje veikloje imigrantai gali jaustis daugiau mažiau priimti. Anksčiau pateiktoje interviu ištraukoje kalbama apie tai, kad vaikai taip pat stipriai prisideda prie integracijos į Norvegijos visuomenę. Nemažai ir kitų informantų kalba, kad vos tik vaikai pradeda lankyti darželį ar mokyklą – įprasta, pvz., kad vaikas turi dalyvauti visų klasiokų ar darželio gru-

pės vaikų gimtadieniuose, o kadangi tėvai turi susitarti, atvežti, pasiimti vaiką po šventės, – vyksta ir tėvų socializacija.

Kita vertus, pastebima ir kita strategija – izoliacinė, kai užsidaroma nuo bendravimo su aplinkiniais, nesimokoma norvegų kalbos. Štai kitas informantas, kuris jaučiasi puikiai integravęs į norvegų visuomenę, taip apibūdina savo žmonos santykį su nauja aplinka:

Susilaukėm mes vaikų labai greitai – labai izoliuota [žmona], su norvegais mažai bendrauja ir dirbo su porininke lietuve ir pas ją yra kalbos barjeras. Ir tas bendravimas toks vienpusiškas – dažniausiai aš bendrauju. Galų gale tuos mokesčius sutvarkyti man tenka. Aš asmeniškai kalbos barjero nejaučiu ir kažkokio išskirtinumo dėl to, kad ne norvegas esu, nejaučiu, dėl žmonos jaučiu. <...> dabar penkti metai eina – trečias vaikas – visą laiką namuose, izoliuota; arba dekretinėse, arba – antras nėštumas sunkus buvo, praktiškai ant biuletenio visą laiką, o ir darbe porininkė lietuvė visą laiką (vyras, gyvena Stavangeryje).

Ši ištrauka iš interviu atspindi du pagrindinius veiksnius, lemiančius lietuvių imigrantų Norvegijoje izoliaciją. Pirmas – tai dažnai apibūdinamas darbas lietuviškuose kolektyvuose arba, tiksliau, tokiuose darbuose, kur nemaža dalis darbuotojų yra lietuviai arba kiti imigrantai, bet ne norvegai. Tokiais atvejais lietuviai dažniausiai pasirenka bendrauti lietuviškai, jeigu dirbama su lietuviais, arba angliškai, jeigu dirbama su kitais užsieniečiais, – norvegiškai nebendravama, o dėl to norvegų kalbos išmokimas neprogresuoja. O kaip kalbėjome, kalbos išmokimas (norvegų) yra vienas svarbiausių veiksnių, nulemiančių tolesnę integraciją į naująją visuomenę.

Antras veiksnys – tai neretai pasitaikantis fizinis izoliavimasis nuo platesnių

kontaktų su visuomene, dažniausiai pasitaikantis tais atvejais, kai moteris susilaukia vaikų ir ilgą laiką juos prižiūri, neturėdama jokių kontaktų su platesne visuomene, – apsiribojama bendravimu su vyru ir siaura draugų grupe, kurią dažniausiai sudaro lietuviai.

Kintantis požiūris į darbą ir šeimą

Iš ankstesnės interviu ištraukos matome, kad vienas izoliacinių veiksnių, trukdančių integruotis į Norvegijos visuomenę, yra moters užsidarymas šeimoje jai prisiimant tradicinius vaidmenis – auklėti vaikus, prižiūrėti namų ūkį. Kitaip tariant, moteris atsakinga už namų sritį, o vyras matomas kaip labiau orientuotas į viešąjį gyvenimą, atitinkamai jis jaučiasi geriau integravęsis į naująją visuomenę.

Norvegų mokslininkų atlikti tyrimai rodo, kad svarbiausias veiksnys, nusakantis įsitvirtinimą Norvegijos darbo rinkoje, yra kalbos (norvegų) mokėjimas (greta kvalifikacijos dokumentų kalbant apie kvalifikuoto darbo vietas)²⁵. Kaip rodo mūsų tyrimo duomenys, greičiau ir paprasčiau kalbą išmoksta būtent vyrai, nors jie ir ne taip aktyviai jos mokosi kalbos kursuose (kitais nei moterys). Tai greičiausiai gali būti paaiškinama tuo, kad vyrai vis dar laikomi šeimos išlaikytojais ir dėl to pirmieji aktyviai ištraukia į darbo rinką, kur per kasdienę sąveiką ir įgyja norvegų kalbos žinių. O moterys, kurios neretai paklūsta patriarchaliniam šeimos modeliui, paliekamos namų sferoje – dėl to jų socializacija tampa komplikotesnė palyginti su vyru.

Nepaisant to, kad imigrantai vyrai iš Lietuvos dažnai save suvokia kaip pagrindinius asmenis, užtikrinančius namų ūkio funkcionavimą – jaučiasi atsakingi, kad uždirbtų pakankamai pinigų na-

mams ir šeimai išlaikyti, pastebima ir kita tendencija – šeimos vaidmenų persiskirstymas, arba pasidalijimas. Kitaip tariant, šalia egzistuoja du ištraukimo į šeimos vaidmenis modeliai. Pirmasis, tradicinis, palaikantis tradicinę vyriškumo sampratą (ypač gimusių sovietiniu laikotarpiu), kai vyras – šeimos maitintojas, o moteris atsakinga už namų sritį. Kalbant apie antrąjį modelį, pažymima, kad jaunesni vyrai, gimę po Sovietų Sąjungos griūties, kritiškai žiūri į tokią nusistovėjusią hegemonišką vyriškumo sampratą. Tokie vyrai labiau linkę dalintis vaikų priežiūra ir namų ūkio darbais su žmonomis. Kita vertus, ir moterys, kurios gyvena Norvegijoje, ir kurios ištraukia į darbo rinką, taip pat akcentuoja kintantį lyčių vaidmenį šeimoje. Lietuvoje moteris uždirbdavo mažiau ir dėl to buvo labiau priklausoma nuo vyro finansų, buvo atsakingesnė už namus, o atvykusi į Norvegiją ir gaudama lygiavertį su vyru atlygį, pradeda kvestionuoti tokią situaciją ir pasisako už lygybę namų ruošoje.

Tokiam pakitusiam požiūriui į šeimą (kai ne tik moteris prisiima namų ruošą ir vaikų priežiūrą), informantų teigimu, įtakos turi ir pasikeitęs požiūris į laisvą laiką, kurio Norvegijoje yra daugiau, negu būnant Lietuvoje:

Pasakysiu, kas čia labiausiai patinka, – laikas, kad turim laiko. Čia tu turi laiko. Mes grįžtam po darbų gana anksti, apie ketvirtą – visi vakarai, visi savaitgaliai, pilnos atostogos. Lietuvoj atsimenu iki septynių; viršvalandžiai, kurie neapmokami, čia bent apmokami, jeigu pasirenki dirbti ir visą savaitę varai – matai tik savaitgalius, o jeigu dar vaikų turi – mes dar neturėjom Lietuvoj – jutau tokį begalinį tempą, skubėjimą, o čia tokio nejauti. Čia turi planuoti, kur nuvažiuosi, ką pamatysi – problema, ką pamatyti įdomaus, kaip tavo valan-

das sutvarkyti, kad tau būtų linksmiau. Tu esi laisvas. Ir su vaikais tu gali ir važiuoti, ir skirti laiko. Koks tada yra kokybiškas šeimos bendravimas, vaikus gali auklėti galų gale (vyras, gyvena Stavangeryje).

Tokiam šeimų „liberalėjimui“ įtakos turi ir pakitęs požiūris į darbą ir darbdavio-darbuotojo santykius, o tai taip pat prisideda prie kokybiškesnio dalyvavimo šeimoje ir apskritai žmogiškų santykių. Kaip pabrėžia informantai (vyrai), tam įtakos turi pasikeitęs laiko ir darbo režimas. Teigiama, kad šis režimas stipriai skiriasi nuo lietuviškojo.

Štai informantas taip apibūdina savo patirtį, kai dirbo Lietuvoje, ir palygina su patirtimi Norvegijoje:

Lietuvoj, kai dirbi darbe, daug kas priklauso nuo vadovo ir žiūrint, kokioj tu firmoj dirbsi, jeigu privačioj, tai bus spaudimas, kad tu nestovėtai, dirbtai valandas, jeigu už valandas tau mokės, o čia yra tokis dalykas kaip tavo poilsis ir pietų

pertrauka, ir kavos atsigėrimas – dažnai jie geria čia. Dirba jie, bet ne tai, kad dirbtų, dirbtų, susigadintų sveikatą ir tada jau būtų po darbininko. Šiaip rūpinasi visi sveikata, kad neprarastų darbuotojo.

O Lietuvoj?

O Lietuvoj – didesnis išnaudojimas negu kitose šalyse. Ir dar, visi nori geresnę vietą užimt, jeigu tu joje stovi, tai dar tave ir skųs, jei kas ne taip.

O čia to nepasitaiko?

Nežinau, man tai neteko (vyras, gyvena Stavangeryje).

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad nemažai informantų buvimą Norvegijoje lygina su patirtimis, įgytomis Lietuvoje, ir daugeliu atvejų įvardija išvykimą iš Lietuvos ne tik kaip vietos pakeitimą, bet ir pokyčiais socialiniame, kultūriniame ir politiniame gyvenime. Dažniausiai apie pokyčius kalbama teigiamai – kaip lemiančius priartėjimą prie naujosios šalies visuomenės ir tapimą „savesniais“.

IŠVADOS

1. Dominuojantis norvegų diskursas, apibrėžiant priklausymą norvegų *įsivaizduojamai bendruomenei*, taiko etninę nacijos sampratą. Dėl šios priežasties net naujos pilietybės priėmimas (norvegiškos) imigrantams nėra garantas tapti „saviems“.

2. Emigrantai iš Lietuvos išnaudoja buvimą baltaisiais kaip priemonę, leidžiančią neatsiskleisti kaip *kitokiems* ir matyti save labiau privilegijuotoje pozicijoje, palyginti su imigrantais iš kitų šalių (ne europiečiais).

3. Norvegų žiniasklaida prisideda prie „kito“ įvaizdžio konstravimo, kai pateikia kriminalines naujienas nurody-

dama nusikaltimą padariusių asmenų pilietybes.

4. Imigrantai iš Lietuvos Norvegijoje neskuba tapti „savi“ Norvegijos visuomenėje. Jie vadovaujasi prigimtinėmis etniškumo sampratomis apibūdinami savo tapatumą, todėl tapimas norvegų yra sunkiai įsivaizduojamas, net jei ir nusprendžiama rinktis Norvegijos pilietybę.

5. Imigrantai iš Lietuvos Norvegijoje permašto savo nusistovėjusius požiūrius į šeimą, laisvalaikį, darbą ir kt. ir stengiasi perimti naujus elgsenos modelius, priartinančius prie naujosios visuomenės arba, kitais žodžiais tariant, leidžiančius tapti „savesniems“.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Pagal oficialią Norvegijos statistiką, šiuo metu Norvegijoje gyvena 37 600 lietuvių. Tai yra antra pagal dydį imigrantų grupė Norvegijoje po lenkų (97 200). Straipsnis remiasi trimis lauko tyrimais, atliktais 2008 m. Osle ir Haldene, 2012 m. Osle ir 2016 m. Stavangeryje.
- ² Thomas Hylland Eriksen, Complexity in social and cultural integration: Some analytical dimensions, *Anthropology of Migration and Multiculturalism: New Directions*. Steven Vertovec (sud.). New York: Routledge, 2010, p. 102.
- ³ Ten pat.
- ⁴ Thomas Hylland Eriksen, Complexity in social and cultural integration: Some analytical dimensions, *Anthropology of Migration and Multiculturalism: New Directions*. Steven Vertovec (sud.). New York: Routledge, 2010, p. 103.
- ⁵ Ben Campbell, Racialization, Genes and the Re-inventions of Nations in Europe, *Race, Ethnicity and Nation: Perspectives from Kinship and Genetics*. Peter Wade (sud.). New York, Oxford: Berghahn Books, 2007, p. 108.
- ⁶ Signe Howell, Marit Melhuus, Race, Biology and Culture in Contemporary Norway: Identity and Belonging in Adoption, Donor Gametes and Immigration, *Race, Ethnicity and Nation: Perspectives from Kinship and Genetics*. Peter Wade (sud.). New York, Oxford: Berghahn Books, 2007, p. 54.
- ⁷ Mariane Gullestad, Invisible Fences: Egalitarianism, Nationalism and Racism. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 8, 2002, p. 48.
- ⁸ Ten pat.
- ⁹ Signe Howell, Marit Melhuus, p. 54.
- ¹⁰ Mariane Gullestad, p. 45–63.
- ¹¹ Ten pat, p. 49–50.
- ¹² Signe Howell, Community Beyond place: Adoptive Families in Norway, *Realizing Community: Concepts, Social Relationships and Sentiments*, Vered Amit (sud.). London, New York: Routledge, 2002, p. 101.
- ¹³ Signe Howell, Marit Melhuus, p. 54.
- ¹⁴ Ten pat.
- ¹⁵ Linda McDowell, Constructions of Whiteness: Latvian Women Workers in Post – War Britain, *Journal of Baltic Studies*, 38 (1), 2007, p. 85–107.
- ¹⁶ Katrine Fangen, Ferdinand Andreas Mohn, Norway: The Pitfalls of Egalitarianism, *Inclusion and Exclusion of Young Adult Migrants in Europe*. Katrine Fangen et al. (sud.). Surrey: Ashgate, 2010, p. 141.
- ¹⁷ Ten pat.
- ¹⁸ Thomas Hylland Eriksen, p. 97–112.
- ¹⁹ 2008 m. IMDi (*Integrerings – og mangfoldsdirektoratet*, liet. Integracijos ir įvairovės direktoratas) publikavo tyrimų ataskaitą apie imigrantus iš Lenkijos ir Baltijos šalių Norvegijoje pavadinimu „Vi blir“. Tai yra kiekybinis tyrimas, kuriame dalyvavo 1013 respondentų iš Lenkijos (69 %), Lietuvos (20%), Latvijos (5%) ir Estijos (6%) – tokia respondentų proporcija atspindėjo oficialią to meto statistiką. Viena svarbiausių tyrimo išvadų, kaip ir atspindi leidinio pavadinimas (*vi blir* – liet. mes liekame) yra ta, kad migrantai iš minėtų šalių turi ilgesnių nei buvo manyta anksčiau, planų pasilikti Norvegijoje. Kartu tyrimas išryškino ir integravimosi į Norvegijos visuomenę problemas bei egzistuojančią atskirtį tarp dominuojančios daugumos ir naujai atvykusių migrantų (žr. IMDi raport 1-2008, „Vi blir...: Om arbeidsinnvandring fra Polen og Baltikum“. Oslo: Integrerings-og IMDi mangfoldsdirektoratet, 2008.
- ²⁰ Katrine Fangen, Ferdinand Andreas Mohn, p. 144.
- ²¹ Ten pat.
- ²² *Aftenposten*, 2007 10 23.
- ²³ Tačiau apie lietuvių daromus nusikaltimus Norvegijos spaudoje buvo plačiai rašoma ir 2012 m. Po serijos straipsnių apie lietuvių daromus nusikaltimus (žr., pvz., *Dagbladet*, 2012 07 23) 2012 m. spalio 24 d. pasirodė kitas panašus straipsnis leidinyje „*Dagbladet*“ apie tokių straipsnių stigmatizuojantį poveikį visai lietuvių grupei Norvegijoje.
- ²⁴ Thomas Hylland Eriksen, Ernest Gellner and the Multicultural Mess, *Ernest Gellner & Contemporary Social Thought*, Siniša Malešević, Mark Haugaard (sud.). Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 183.
- ²⁵ Trine Fossland, Paradoxes of Brain Waste. High-skilled immigrants and local labour market integration in the High North, *Approaching Citizenship, Encounters & Place Enactment*. Trine Fossland, Kjersti Fjortoft (sud.). Tromsø: University of Tromsø, 2010, p. 31–58.